

Justis- og beredskapsdepartementet

Oslo, 12. februar 2021

Deres ref. 20/4919

HØRINGSUTTALELSE FRA RETTSPOLITISK FORENING – FORSLAG TIL NYE REGLER OM TILSYNSRÅD FOR KRIMINALOMSORGEN

1. Innledning

Vi viser til Justis- og beredskapsdepartementets høringsbrev av 13. november 2020, som omhandler forslag til nye regler om tilsynsråd for kriminalomsorgen.

Rettspolitisk forening (Rpf) er en uavhengig forening bestående av jurister, studenter i juridiske fag og andre interesserte. Rettspolitisk forening arbeider blant annet for å forsvare rettsstatlige verdier og for å bedre den rettslige situasjonen for sosialt vanskeligstilte grupper. Foreninga ønsker med dette å uttale seg om forslaget.

2. Fengselsinnsattes rettssikkerhet

Rettspolitisk forening er positive til en gjennomgang av tilsynsrådene for kriminalomsorgen, og støtter i all hovedsak forslagene fra departementet. Det er svært viktig at det etableres gode tilsynsorganer for Kriminalomsorgen. Straffegjennomføring er svært inngripende for den enkelte, og Kriminalomsorgen har vide hjemler til å regulere soningen nærmere. Det er derfor viktig at tilsynsordningen organiseres på en måte som gjør det mulig å føre tilsyn med enkeltsaker og samtidig se de større linjene. De senere års kritikk av tilsynsrådene har vært til dels svært alvorlig, og det er viktig at den nye tilsynsordningen utformes på en måte som er egnet til å gjenopprette tilsynsrådets tillit i befolkningen. Departementets forslag er et viktig skritt på veien mot en bedre tilsynsordning.

En sentral rettssikkerhetsutfordring for straffedømte er at sakene sjelden omfattes av rettshjelpslovens virkeområde, samtidig som mange av vedtakene som gjelder straffegjennomføring har kort klagefrist (48 timer, en uke eller tre uker). Det offentlige veiledningstilbudet er vanskelig tilgjengelig for fengselsinnsatte, fordi de er avhengige av ansatte i fengselet for å benytte seg av ulike veiledningstilbud. Dette bidrar til at fanger har et stort udekket rettshjelpsbehov. I rettshjelpsutvalgets utredning NOU 2020: 5, er det ikke foreslått å rettighetsfeste rettshjelp i saker om straffegjennomføring, men det foreslås at det kan etableres en advokatordning som kan ha sammenheng med tilsynsrådenes virksomhet. Dersom det vedtas en ny rettshjelpslov uten at rettshjelpstilbudet til fanger styrkes, er det etter Rettspolitisk forenings syn svært viktig at tilsynsrådenes virksomhet utformes på en måte som bidrar til å ivareta fangers rettshjelpsbehov i en viss utstrekning.

3. Organisering av tilsynsrådet

Rettspolitisk forening støtter forslaget om omorganisering, slik at tilsynsrådet skal være organisatorisk underlagt Justis- og beredskapsdepartementet. Frikobling fra Kriminalomsorgen er viktig for å sikre uavhengighet. Den foreslåtte organiseringen med ett sekretariat for tilsynsrådet er også viktig for å kunne samle trådene og rette søkelyset mot gjennomgående problemer i fengslene.

Rettspolitisk forening anbefaler at professor Eivind Smiths forslag til organisering av tilsynsrådet følges fullt ut, slik at medlemmene er ansatt på heltid i åremålsstillinger på seks år. Foreninga vurderer det som sentralt for å gjenopprette tilliten til tilsynsrådet at medlemmene sikres tilstrekkelig tid til å arbeide med tilsynsoppdraget, herunder både selve tilsynet, og oppfølgingen i etterkant. En del av kritikken mot tilsynsrådene slik de har fungert tidligere har nettopp handlet om at det ikke har vært noen strukturert oppfølging av tilsynene som er gjennomført. Et klarere mandat bidrar positivt til å endre dette, men medlemmene er også avhengig av å kunne sette av tid til å undersøke de forholdene tilsynet avdekker nærmere, samt at det skal skrives rapporter og eventuelt særskilte meldinger til Kriminalomsorgen og departementet i etterkant av tilsynene. Dersom tilsynsrådet skal ha kapasitet til å følge opp mandatet på en grundig måte, bør medlemmene arbeide fulltid. Dette sikrer også at det vil holdes tilsyn i mange institusjoner i løpet av ett år, og at det ikke går for lang tid mellom hvert tilsyn i den enkelte institusjon,

JURK bemerker i sitt høringssvar at det kan være grunn til å la alle tilsynsrådets medlemmer delta i reisevirksomheten, for å avlaste leder og nestleder og bygge kompetanse blant tilsynsrådets medlemmer. Rettspolitisk forening støtter disse innspillene.

4. Tilsynsrådets kompetanse

Rettspolitisk forening støtter at tilsynsrådet kan ta opp saker både av eget tiltak og etter henvendelse. Foreninga anser det som prinsipielt viktig at tilsynsrådet kan ta opp saker av eget tiltak, og at uttalelsene ikke trenger å være knyttet til en enkelt fanges sak. Dette sikrer at tilsynsrådets mandat favner vidt nok til å fange opp problematiske sider både på systemnivå og individnivå.

I notatets punkt 5.3 etterspør departementet høringsinstansenes syn på om tilsynsrådets mandat bør omfatte både rettigheter og innsattes velferd, eller om mandatet bør avgrenses på en klarere måte. Rettspolitisk forening støtter departementet i at arbeidsområdet for tilsynsrådet ikke bør baseres på et skille mellom rettslige forhold og andre forhold av velferdsmessig karakter. Dette sikrer et tilstrekkelig bredt mandat for tilsynsrådets arbeid. Videre støtter foreninga forslaget om at tilsynsrådets myndighet ikke skal avgrenses til saker som ikke kan bli eller har blitt påklaget. Tilsynsrådet må ha så vid adgang til å undersøke forhold som mulig. Til sammen bidrar en utforming der tilsynsrådet kan ta opp saker på eget initiativ og etter henvendelse, og hvor virksomheten omfatter saker om innsattes rettigheter og velferd, samt saker som ikke kan bli eller har blitt påklaget, til at tilsynsrådet kan bli et organ som fører tilsyn med forhold som berører flere eller alle innsatte.

Professor Eivind Smith foreslår i sin utredning at tilsynsrådet skal ha mulighet til å sende særskilt melding til departementet, som straks skal offentliggjøres (hans forslag til § 9 andre ledd siste punktum). Departementet har ikke fulgt opp forslaget om at meldingen må offentliggjøres. I lovforslagets § 9 fjerde ledd er det tatt inn en rett for allmennheten til innsyn i meldinger fra tilsynsrådet fra de er avgitt. Rettspolitisk forening er av den oppfatning at en slik løsning ikke har noen selvstendig betydning, da dette allerede følger av offentlighetsloven. Dessuten anser foreninga dette som en løsning som ikke i tilstrekkelig grad sikrer offentlighet om tilsynsrådets virksomhet. Rettspolitisk forening mener det er av stor selvstendig verdi at slike meldinger alltid skal offentliggjøres. Rettspolitisk forening mener følgelig at forslaget om umiddelbar publisering av meldinger må tas inn i straffegjennomføringsloven. Åpenhet om forhold i fengslene, og tilsynsrådets undersøkelser, er viktig for å følge med på hva som skjer i norske fengsler og for fortløpende å vurdere tilsynsrådets arbeid. Dette er egnet til å styrke både innsatte og andres tillitt til tilsynsrådet og Kriminalomsorgen.

Professor Eivind Smith foreslo at virkemiddelet offentlig publisering kunne spisses ytterligere ved at departementet må besvare meldingen innen en konkret frist. Rettspolitisk forening støtter dette forslaget. Et alternativ er at dette kun skal kreves ved avdekking av særlig alvorlige forhold. .

Forslaget fra departementet avgrenser Tilsynsrådets arbeidsområde til å gjelde fengsler (til og med overgangsbolig). Rettspolitisk forening mener at det er i fengslene det er viktigst med tilsyn, på grunn av karakteren av frihetsberøvelsen. Vi forventer imidlertid at departementet sikrer tilstrekkelige tilsynsordninger også for andre soningsformer, slik som friomsorgen og soning utenfor fengsel med elektronisk kontroll.

5. Tilsynsrådets behandling av personopplysninger

Rettspolitisk forening savner en gjennomgang av de personvernrettslige sidene av forslaget. Bestemmelsen om unntak for taushetsplikt er ikke tilstrekkelig til å utgjøre et behandlingsgrunnlag etter personopplysningsloven.

Rettspolitisk forening er enig i at tilsynsrådets arbeid ikke skal forhindres av taushetsplikt. Det er imidlertid viktige sider ved personvernet som ikke er berørt av utredningen. Et eksempel er hvilken informasjon som skal gis til den registrerte om behandlingen av personopplysninger. Tidligere ble dette ivaretatt ved kravet om samtykke fra den innsatte før bruk av dennes opplysninger. Når samtykkekravet tas ut, forsvinner også den klare informasjonkanalen. Foreninga mener det må tas inn en hjemmel som angir behandlingsgrunnlaget for Tilsynsrådets behandling av personopplysninger, og at hjemmelen må inntas i straffegjennomføringsloven. Det må også klargjøres at Tilsynsrådet er behandlingsansvarlig.

Spørsmål kan rettes til styret2@rpf.no.

Med vennlig hilsen
For Rettspolitisk forening
Tonje Lilaas Larsen